

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПСИХОЛОГІЇ

Кукса Юрій Володимирович

аспірант

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Вступ. Невід’ємною рисою суспільних відносин є їхній міжособистісний характер. Міжособистісні відносини передбачають певний тип взаємодії (наприклад, суперництво, співробітництво) та міру його вираження (більш або менш успішне, ефективне співробітництво). На формування як певного типу взаємодії, так і міжособистісних відносин здійснюють вплив умови життєдіяльності людини, емоційна забарвленість життя тощо. Емоції спонукають людину до дії, мають важливе значення у таких взаєминах, як дружба, любов та шлюб.

У науці є чимало підходів до вивчення феномену взаємодії. Зокрема, вчені досліджують філософські (Н. Бердяєв, В. Біблер, В. Давидов, В. Штофф та ін.), культурологічні (М. Князева, Н. Крилова, В. Розина та ін.), соціальні (Я. Коломінський, А. Мудрик, В. Семенов, Н. Смелзер, Дж. Хоуманс, Е. Шалагіна та ін.), психологічні (Л. Божович, А. Болотова, В. Дьяченко, Е. Головаха, І. Зимняя, В. Москаленко, К. Седих та ін.) та педагогічні (Ю. Азаров, Ш. Амонашвілі, Х. Лейметс, В. Серіков, І. Якіманська та ін.) аспекти поняття «взаємодія». Проте існуючі наукові розвідки не вичерпують проблему дослідження та актуалізують більш детальне вивчення психологічних особливостей міжособистісної взаємодії.

У зв’язку з цим **мета роботи** полягає у проведенні теоретичного аналізу психологічних аспектів феномену міжособистісної взаємодії.

Матеріали і методи. Людина та суспільство пов’язані розгалуженою системою зв’язків, головними елементами якої є суб’єкти зв’язку. Предметом

зв'язку тут виступає те, щодо чого здійснюється зв'язок, і механізм свідомого регулювання взаємин між суб'єктами. Конкретний зв'язок здійснюється у формі контакту і власне взаємодії, проте контакт є тільки першою сходинкою дійсної взаємодії. Водночас може бути й окремим явищем, яке не переходить у взаємодію. Подібний контакт є швидкоплинним, поверховим, позбавленим системи споріднених дій суб'єктів одне з одним [11].

Власне взаємодія — це систематичні, регулярні дії суб'єктів, що спрямовані одне на одного та мають за мету викликати відповідну реакцію, яка покликана зумовлювати нову реакцію того, хто чинить вплив [4].

На думку В. Кагана, міжособистісною взаємодією є взаємозалежний обмін діями, а також організація людьми взаємних дій, які спрямовані на реалізацію спільної діяльності [6].

У процесі взаємодії здійснюється обмін діями, виникають спорідненість, узгодження дій обох суб'єктів, а також стійкість їхніх інтересів, проектування спільної діяльності, поділ функцій тощо. Саме дії допомагають реалізувати взаєморегулювання, взаємоконтроль, взаємовплив та взаємодопомогу. Це передбачає внесок усіх учасників взаємодії у розв'язання спільного завдання з подальшим коригуванням своїх дій, врахуванням наявного досвіду, актуалізацією власних можливостей і здібностей партнера. Вступаючи у спілкування, здійснюючи обмін інформацією, людина створює форми і норми спільних дій, організовує і узгоджує їх. Це сприяє подоланню розриву між комунікацією і взаємодією [2].

Види міжособистісної взаємодії зазвичай поділяють на такі групи [1]:

1. Співробітництво. Цей вид взаємодії включає дії, що допомагають організувати спільну діяльність, забезпечуючи її ефективність, успішність та скоординованість. Співробітництво називають також «пристосування», «кооперація», «згода», «асоціація» тощо.

2. Суперництво. Цей вид взаємодії включає дії, що негативно впливають на спільну діяльність, утворюють перешкоди для порозуміння. Суперництво також називають «конфліктом», «конкуренцією», «дисоціацією», «опозицією»

тощо.

Класифікація, наведена вище, ґрунтується на дихотомічному поділі видів взаємодій. Одна з інших відомих класифікацій має за основу кількісний аспект, тобто зорієнтована на ту кількість суб'єктів, що залучені до взаємодії. Згідно з цією класифікацією виділяють взаємодію між групами, між особистістю та групою або між двома окремими особистостями (діада) [10].

Великий діапазон специфічних ознак взаємодії як психологічного феномену, різні форми її протікання у відмінних соціальних середовищах, впливу на особистість, різні вихідні основи науковців, які вивчали цю тематику, були реалізовані у низці теоретичних підходів. Одним із найвагоміших поміж них можна вважати теорію соціальної дії М. Вебера - Т. Парсонса, котра у різних варіаціях характеризувала індивідуальний акт дії та складові частини взаємодії, а саме людей, зв'язок між ними та вплив одне на одного. Основна мета цієї теорії полягала у пошуку домінуючих чинників мотивації дій. Як вважають представники цього підходу, широкий контекст діяльності людини виступає наслідком окремих дій (елементарних актів), що й складають системи дій. Складниками акту (одиночної дії) є діяч (той, хто здійснює дію); інший (та особа, на яку спрямовано дію); норми, відповідно до яких взаємодія організована; цінності, які притаманні кожному з учасників; ситуація, в якій відбувається дія [8].

Відомі психологи Дж. Тібо і Г. Келлі запропонували модель діадичної взаємодії (взаємодії в діаді), зміст якої виражений у таких положеннях [7]:

- усі міжособистісні взаємини можна вважати взаємодією, дійсним обміном поведінковими реакціями у рамках конкретної ситуації;
- більш імовірно, що взаємодія буде продовжуватися і позитивно оцінюватися учасниками, якщо вони отримають які-небудь вигоди з неї;
- з метою оцінки існування чи відсутності вигоди кожен учасник аналізує взаємодію з точки зору знаку і величини результату, котрий є сукупністю винагород і втрат внаслідок обміну діями;
- взаємодія буде продовжена у випадку, якщо винагороди залучених

осіб перевищуватимуть втрати від неї;

– отримання вигоди учасником ускладнюється внаслідок можливості учасників впливати одне на одного, тобто контролювати втрати і винагороди.

Подальші дослідження у рамках цього підходу проводилися щодо типів контролю і специфіки соціальної поведінки учасників взаємодії [7].

На думку Г. Андреєвої, взаємодія як організація спільної діяльності сприяє розкриттю смислу конкретних людських дій. Інтерактивний аспект спілкування передбачає обмін не лише ідеями, знаннями, а й діями, котрі сприяють у здійсненні спільної діяльності партнерам. Взаємодія фіксує обмін інформацією, організацію спільних дій, а отже, комунікація організовується у спільній діяльності і щодо неї [1].

Розрив між спілкуванням і діяльністю відокремлює ці процеси від широкого соціального тла, на якому вони протікають, а так губиться змістовий чинник спілкування. Єдиним шляхом утримання цього змістового моменту виступає взаємодія як спосіб організації конкретної людської діяльності.

Сутність взаємодії, її смислове навантаження знаходить вираження як на рівні окремих контактів і дій, так і в контексті спільної діяльності, яка проявляється згідно з однією з трьох моделей [1]:

1) спільно-індивідуальна, за якою кожен учасник реалізує власну частину спільної справи незалежно від інших;

2) спільно-послідовна, за якою спільне завдання послідовно виконується кожним із учасників;

3) спільно-взаємопов'язана, за якою має місце одночасна взаємодія кожного учасника з усіма іншими.

У процесі виконання спільної діяльності взаємодія може здійснюватися і з незнайомими людьми. Вона ніби включена у процес спільної діяльності, передбачаючи, що у ньому суб'єкти по черзі змінюють соціально-психологічні стани, наміри та цінності одне одного.

Серед суто психологічних компонентів міжособистісної взаємодії найбільш важливою є спільна мета. До обов'язкових психологічних складових

частин спільної діяльності входить спільна мотивація, тобто те, що спонукає людей до спільної мети, а також спільні дії, що сприяють реалізації актуальних і найближчих завдань спільної діяльності. Фінальним компонентом психологічної структури діяльності є загальний результат. Тут вирішальне значення надається не лише загальному об'єктивному кінцевому продукту, а й суб'єктивному відображенню результату індивідуальними і колективними суб'єктами [9].

Результати і обговорення. Серед різних поведінкових форм у міжособистісній взаємодії найбільшу увагу психологів привертають деструктивні форми взаємодії, конфліктна взаємодія, альтруїстична поведінка у взаємодії, взаємодія на основі дружби і любові тощо.

Деструктивні форми взаємодії значно погіршують або навіть руйнують взаємини, негативно позначаються на партнерах. Такими формами є маніпуляція, агресія, авторитарний стиль спілкування тощо. Навіть мовчання може бути деструктивним, зокрема, у тому випадку, коли воно приховує важливу інформацію чи застосовується для покарання партнера. До деструктивної взаємодії можуть призвести особистісні якості людини (упередженість, стереотипність мислення, хитрість, схильність до наклепів, цинізм, мстивість та ін.). Такі люди не обов'язково переслідують особисті вигоди, а, швидше за все, діють під впливом неусвідомлюваних мотивів суперництва, самоствердження тощо [3].

Явища, що посилюють деструктивну взаємодію, включають упередження, агресію, егоїзм, обман. Під час взаємодії в учасників можуть виникати деякі суперечності, або навіть протилежні точки зору, які є результатом відмінностей в їхніх цілях, мотивах чи цінностях. Посилення суперечностей є показником міжособистісних конфліктів, що полягають у зіткненні істотних, протилежних чи несумісних поглядів, потреб, інтересів і дій як індивідів, так і їх груп [3].

На психологічному рівні суперечності знаходять вияв у доволі сильних негативних переживаннях учасників щодо інших, ситуації і самих себе.

Конфлікт здатний призвести до зміни системи цінностей і відносин. У конфліктних ситуаціях людина може по-іншому сприймати реальність, вдаватися до непритаманних їй дій. Не кожна суперечність стає конфліктом, а лише та, в якій стикаються найбільш нагальні потреби, інтереси, прагнення, цілі, а також соціальний статус, престиж учасників.

Ще одним чинником, що може призвести до конфліктної взаємодії, є упередження. Упередженням називають установку, яка заважає людині адекватно сприймати повідомлення чи дії інших. Проте, як правило, людина не усвідомлює або ж не хоче усвідомлювати власне упереджене ставлення до партнерів по взаємодії і розглядає його виключно як результат об'єктивної оцінки окремих фактів або вчинків [5].

На початкових етапах взаємодії, а саме у процесі первинного контакту, між індивідами можуть виникати особливі емоційні відносини, які визначають привабливість однієї людини для іншої. Такі стосунки називаються «атракція», під якою мають на увазі появу взаємної привабливості, взаєморозуміння і взаємоприйняття у взаємодії у процесі сприймання індивідами одне одного, коли не лише координуються дії, а й будуються позитивні взаємини. Атракція здатна містити широкий діапазон почуттів, варіюючись від звичайної симпатії до любові. Притаманні їй прихильність, близькість знаходять вияв як особлива установка на іншу особу, почуття дружби і любові [12].

Висновки. Отже, міжособистісна взаємодія є важливим аспектом суспільних відносин. Вона полягає у взаємозалежному обміні діями, у побудові людьми взаємних дій, які спрямовані на виконання спільної діяльності. Під час взаємодії здійснюється обмін діями, зароджуються спорідненість, узгодження дій обох суб'єктів, а також стійкість їх інтересів, планування спільної діяльності, поділ функцій тощо. Взаємодія ніби пронизує спільну діяльність, оскільки у цьому процесі суб'єкти по черзі та взаємно змінюють соціально-психологічні стани, цінності та наміри одне одного.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Москва: Изд-во «АСТ-Пресс», 2001. 376 с.
2. Андриенко Е.В. Социальная психология: Учебное пособие для вузов / Под ред. В.А. Слостенина. Москва: Академия, 2001. 264 с.
3. Батаршев А.В. Психология личности и общения. Москва: Владос, 2004. 246 с.
4. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком. Москва: Издательский дом «Энциклопедист-Максимум»; Санкт-Петербург.: Издательский дом «Мирь», 2015. 240 с.
5. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений: монография. Москва: Издательство Московского университета, 1987. 177 с.
6. Каган В.С. Мир общения. Проблема межсубъектных отношений. Москва: Политиздат, 1988 214 с.
7. Куницына В.М. Межличностные отношения. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 459 с.
8. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
9. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ: Либідь, 2004. 567 с.
10. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. 574 с.
11. Седих К.В. психологія взаємодії систем «сім'я» та «освітні інституції». Монографія. Полтава, 2008. 264 с.
12. Соковнин В.М. О природе человеческого общения: Опыт философского анализа. Фрунзе: Мектеп, 2000. 146 с.